

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

De perspectieven van de kunst- en architectuurgeschiedenis van de middeleeuwen

Bosman, L.

Publication date

2009

Document Version

Final published version

Published in

Nieuwsbrief Onderzoekschool Mediëvistiek

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Bosman, L. (2009). De perspectieven van de kunst- en architectuurgeschiedenis van de middeleeuwen. *Nieuwsbrief Onderzoekschool Mediëvistiek*, 70, 13-16.
<http://medievistiek.ub.rug.nl/archief/archief.htm>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

DE PERSPECTIEVEN VAN DE KUNST- EN ARCHITECTUURGESCHIEDENIS VAN DE MIDDELEEUWEN¹

Wie de geleidelijke terugloop van overheidsgeld naar het hoger onderwijs gedurende de afgelopen ca. dertig jaar bekijkt kan erg somber en bezorgd worden, en met alle reden. Als je daarna bekijkt wat wetenschappers in de geesteswetenschappen desondanks verrichten aan onderzoek, hoeveel ze gezamenlijk publiceren en welke interessante congressen en symposia e.d. worden georganiseerd, krijgt dan weer een gevoel van voldoening de overhand, omdat dit toch allemaal maar gebeurt. Deze twee zaken in combinatie wijzen in elk geval op een enorme werklust en een prijzenswaardige behoefte om te laten zien welke wetenschappelijke gebieden in Nederland voorhanden zijn. Wat betreft het brede terrein van de middeleeuwen is dat niet anders, ook al liggen er veel bedreigingen op de loer. Verschillende maatregelen, die deels toevallig en lokaal zijn, en deels voortkomen uit een zekere mate van sturing van de overheid en de verschillende universiteiten, vormen daarbij gezamenlijk een moeilijk te attaqueren front. Het merkwaardige en positieve is echter wel dat samen met de somberheid waaraan de mediëvist licht ten prooi zou kunnen vallen, toch ook de mogelijkheden en productie belangwekkend en hoopvol zijn.

Aan verschillende universiteiten zijn binnen de kunstgeschiedenis de bakens enigszins verzet waar het gaat om de samenstelling van de wetenschappelijke staf en de invulling van de deelgebieden waarop de stafleden werkzaam zijn. Een werkelijke uitweg uit het vreemde dilemma waarin universiteiten zijn beland is nog niet voorhanden. Aan de ene kant groeit de behoefte van de universiteiten om zich te onderscheiden van andere, concurrerende instellingen, maar anderzijds vallen er ook zoveel gaten dat de noodzaak om samen te werken met opleidingen van andere instellingen groter wordt. Daarbij gaan soms 'natuurlijk verloop' en planmatige aanpak samen. Het gevolg daarvan is dat op sommige universiteiten de kunstgeschiedenis van de middeleeuwen een minder prominente plaats heeft gekregen dan voorheen wel

¹ Dit is het vierde in een reeks van artikelen over de perspectieven van verschillende disciplines binnen de Nederlandse mediëvistiekbeoefening. het geval is geweest. Het blijkt steeds moeilijker te worden om een

breed georiënteerde wetenschappelijke staf te handhaven waarmee het hele gebied van de kunstgeschiedenis op de verschillende niveaus van bachelor, master en promotie-begeleiding kan worden bediend. Daarin schuilt zeker een gevaar waarmee in de komende jaren serieus rekening moet worden gehouden. Want de mogelijkheden voor studenten om binnen het vakgebied van de kunstgeschiedenis kennis te maken met de middeleeuwen zijn geleidelijk beperkter geworden, waardoor een kettingreactie kan ontstaan, die overigens ook op allerlei andere gebieden dreigt. Doorstroming van studenten naar promotieplaatsen wordt daarmee bijvoorbeeld moeilijker, waarna vervolgens ook het afnemende aantal wetenschappelijke functies aan universiteiten de mogelijkheden voor jonge wetenschappers aanzienlijk beperkt. Waar het perspectief op toekomstig werk verschaalt, is het ook lastiger om studenten te werven.

Binnen de architectuurgeschiedenis als geheel is er een praktijk ontstaan waarin er sinds jaar en dag uitstekend functionerende bureaus en kleine bedrijven bestaan, die architectuurhistorisch onderzoek verrichten ten behoeve van verschillende overheden en andere opdrachtgevers. Daarin kan ook middeleeuws materiaal natuurlijk een rol spelen, maar de vraag naar dergelijk onderzoek wordt niet gestuurd vanuit een wetenschappelijke vraagstelling, maar vanuit een meer of minder specifiek belang van de betreffende instantie of opdrachtgever. Een erg positief effect van deze tendens is dat er onderzoek wordt verricht naar objecten die anders mogelijk aan de aandacht zouden ontsnappen. Ook de gehanteerde vraagstellingen kunnen prikkelend en inspirerend zijn voor een bredere groep van vakgenoten. Tegelijkertijd is duidelijk dat dergelijk onderzoek zich richt op Nederlands materiaal, of in elk geval materiaal dat in eerste instantie een belang en betekenis heeft in Nederland. En daarin schuilt een gevaar, want het internationale perspectief wordt daarbij vaak wel erg afhankelijk van de onderzoeker, en de mate waarin die dat een plaats weet te geven in dergelijk onderzoek. Kostenoverwegingen van de kant van de opdrachtgever kunnen dan al gauw de uitbouw van onderzoeksresultaten naar een ander niveau in de weg staan.

Ook een ander punt wordt daarmee aangeroerd. Onderzoek naar Nederlandse objecten en gebouwen is belangrijk, maar de internationale context is daarbij zeker voor mediëvistisch onderzoek natuurlijk onontbeerlijk. Maar daarnaast is het voor het niveau van het onderzoek als geheel wezenlijk dat niet alleen kennis van de internationale context kan worden opgedaan, maar dat die internationale context zelf ook onderwerp van onderzoek en studie kan vormen. Met andere woorden: onderzoek doen in het buitenland naar objecten die daar aanwezig zijn.

De mogelijkheden daartoe zijn er wel, maar het lijkt met de dag moeilijker te worden ze te benutten. Een eerste mogelijkheid kan een intensievere samenwerking met de Nederlandse wetenschappelijke instituten in het buitenland zijn, zoals die in Istanbul, Athene, Rome, Florence en elders. Onderzoekers kunnen van deze instellingen gebruik maken om hun onderzoek vanuit een zekere basis te verrichten (scheelt geweldig veel tijd om niet zelf instanties e.d. te hoeven vinden), en bovendien zouden die instituten wellicht nog meer dan nu het geval is de onderzoekers kunnen inzetten voor specifiek onderwijs aan studenten en promovendi. Uit ervaring weet ik hoe enthousiasmerend zoiets kan werken, omdat studenten en promovendi een kijkje in de keuken van een onderzoeker krijgen, en natuurlijk door verblijf in het buitenland al gauw contacten opdoen met andere buitenlanders. Haast tegen de tijdgeest van bezuinigingen in is het Europäisches Romanik Zentrum opgericht met een zetel in Merseburg, en verbonden met de universiteit van Halle. Bij uitstek internationale ambities kenmerken de opzet van deze instelling, die het internationale onderzoekers ook mogelijk maakt ter plaatse aan onderzoek te werken.

Onderzoek wordt steeds meer in de vorm van een programma met meer onderzoekers uitgevoerd, waardoor weliswaar grotere projecten mogelijk worden, maar anderzijds individuele ambities in de kiem gesmoord kunnen worden. Onderzoek in de geesteswetenschappen – en dat geldt ook voor de kunstgeschiedenis van de middeleeuwen – kan veelal ook heel goed door een individu worden uitgevoerd, dat niet binnen een veel groter project functioneert. Allerlei uiteenlopende kunsthistorische promoties (voltooide en bijna voltooide) laten dat zien. Binnen en buiten universiteiten wordt zulk individueel onderzoek ten onrechte echter steeds meer met argwaan bekeken en ook door regels waarmee onderzoek gestuurd wordt, nogal lastig gemaakt. Voor onderzoekers die (vooralsnog) buiten een universiteit werkzaam (moeten) zijn – maar ook voor collega's aan universiteiten – is het vaak ook erg lastig om met enige regelmaat buitenlandse congressen te bezoeken, omdat het werk zoiets moeilijk maakt of omdat de werkgever daarbij geen direct belang heeft. Daardoor kan deze groep geleidelijk steeds verder op afstand komen te staan van de onderzoekspraktijk en de uitdaging om daarin met interessante vraagstellingen te werken. Het bezoeken van congressen in het buitenland, al dan niet gecombineerd met het geven van een lezing, geeft impulsen op allerlei vlakken, want daardoor wordt het mogelijk jezelf als onderzoeker te meten met collega's van elders.

Internationalisering heeft al veel vaker op de agenda gestaan, maar lijkt me nu meer nodig dan ooit. Buitenlandse excursies zijn bij opleidingen

kunstgeschiedenis noodzakelijk, omdat objecten in een andere oorspronkelijke context gezien moeten worden dan de Nederlandse, maar ook omdat ander materiaal gezien moet kunnen worden. Om die internationalisering ook in het onderwijs in de praktijk te brengen ga ik samen met een collega een experiment doen door een korte excursie te combineren met congresbezoek in het buitenland. Gebouwen en objecten bestuderen in de context waarin ze in de middeleeuwen hebben gefunctioneerd is daarbij één doelstelling, en ervaren wat internationale onderzoekers hebben onderzocht en wat die belangwekkend vinden aan die gebouwen en samenhangen is het andere doel. Het tonen van perspectief op het gebied van het onderzoek lijkt me een cruciaal element om ervoor te zorgen dat er over jaren ook op niveau onderzoek gedaan blijft worden naar de kunst- en architectuurgeschiedenis van de middeleeuwen.

Een laatste punt dat in elk geval genoemd moet worden is de interdisciplinaire samenwerking, die niet altijd geheel vanzelfsprekend is. Krachtige disciplines zoals de kunstgeschiedenis hoeven niet te vrezen onzichtbaar te worden in interdisciplinaire verbanden, want daarin dienen juist duidelijk herkenbare vakgebieden bij elkaar te rade te gaan. In de Nederlandse kunst- en architectuurgeschiedenis van de middeleeuwen is overigens al lang geleden de noodzaak voor discipline-overschrijdende samenwerking ingezien en veelal realiteit geworden door onderzoeksvragen voor een deel te concentreren op de context waarin opdrachten werden verleend en gebouwen en objecten moesten kunnen functioneren. Het oefenen in de formulering van zulke onderzoeksvragen in een onderzoeksomgeving, maar evengoed binnen het onderwijs, kan in combinatie voor zowel studenten als onderzoekers inspirerend zijn.

Lex Bosman

Prof. dr. A.F.W. Bosman is hoogleraar in de Geschiedenis van de Bouwkunst aan de Universiteit van Amsterdam.